

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2010 metai

1

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2011

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2010

1

Vilnius 2011

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2010

1

Vilnius 2011

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKAUSKAS
Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2011
© Straipsnių autoriai, 2011

VAIDA KAMUNTAVIČIENĖ

SIMNO DEKANATO PARAPIJŲ PADĖTIS XVII A. ANTROJOJE PUSĖJE

Vilniaus vyskupijos Simno dekanatas susiformavo XVII a. viduryje. 1669 m. Vilniaus vyskupo Aleksandro Sapiegos sušauktame sinode minima, kad šį dekanatą sudarė trylika parapijų: Rudamina, Lazdijai, Simnas, Balbieriškis, Ūdrija, Meteliai, Seirijai, Šventežeris, Leipalingis (Leipūnai), Veisiejai, Berznykas, Seinai ir Punkskas¹. Tokia dekanato struktūra išliko iki XIX a. Nuo XX a. pradžios trys senojo dekanato parapijos – Punkskas, Seinai ir Berznykas – yra Lenkijos valstybės sudėtyje, tuo tarpu kitos parapijos liko Lietuvos teritorijoje. Šio straipsnio tikslas – remiantis bažnyčių vizitacijų medžiaga, apibūdinti Simno dekanato parapijų materialinę ir dvasinę padėtį XVII a. antrojoje pusėje.

Istorikų ne kartą pastebėta, kad vienas geriausių šaltinių Katalikų bažnyčios parapijų būklei tirti yra bažnyčių vizitacijų medžiaga. Vilniaus vyskupo Aleksandro Sapiegos nurodymu 1668–1669 m. vizituoti Kauno, Simno ir Alvito dekanatai². Vizitavo žymus Katalikų bažnyčios dvasininkas, Vilniaus kanauninkas, Žemaičių dekanas, Kauno prepozitas Benediktas Žuchorskis. Simno dekanatas aplankytas 1669 m. vasario 19–kovo 8 d., bažnyčių vizitacija užtruko nepilnas tris savaites. Iš viso tuo metu aplankyta dvylika Simno dekanato bažnyčių. Vasario 19 d. vizitatorius surašė Balbieriškio

¹ *Acta synodi diaecesis Vilmensis praesidente Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. Alexandro in Macieiov Sapieha Dei et Apostolicae Sedis Gratiae Episcopi Vilmensi*, Vilnae, 1669.

² 1668–1669, *Processus visitationis g[e]n[er]alis trium decanatum Caunensis, Siemmensis et Olvintensis. Alexander in Macieiov Sapieha, Dei et Ap[osto]licae Sedis Gra[ti]a Episcopus Vilmensis*, *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *MAB RS*), f. 318–28550 (toliau – 1669 m. vizitacija).

bažnyčios aplankymo akta, vasario 20 d. – Ūdrijos. Dekanato centre Simne vizitatorius veikiausiai užtruko ilgiau, nes jos aktas datuojamas vasario 25 d. Toliau sekė Rudamina (vasario 26 d.), Lazdijai (vasario 28 d.), Punkskas (kovo 1 d.), Seinai (kovo 2 d.), Berznykas (kovo 3 d.), Meteliai (kovo 5 d.), Leipalingis (kovo 6 d.), Seirijai (kovo 7 d.) ir Švėtežeris (kovo 8 d.). Neaplankyti tik Veisiejai, veikiausiai ten nebuvo ko lankyti, nes XVII a. antroje pusėje bažnyčia neturėjo jokių lėšų, kad galėtų veikti.

Balbieriškio bažnyčios vizitacijos pavyzdžiu parodysime, koks buvo bažnyčių vizitacijos aktų turinys. Šioje bažnyčioje pirmiausia pasidomėta Katalikų bažnyčiai svarbiausiais dalykais: altorių būkle, šventųjų aliejų užlaikymu. Paskui aprašytas bažnyčios pastatas, perrašyti fundaciniai dokumentai, apibūdinti parapijiečiai, mokykla, jos rektorius, prieglauda, metrikų knygos, klebono valstiečiai ir klebono gyvenamieji bei ūkiniai pastatai, apibūdintas pats klebonas, po to įdėtas (kita ranka rašytas) bažnyčios liturginių reikmenų inventorių, ūkinių pastatų inventorių, pagal kaimus surašyti priklausomi valstiečiai. Pabaigoje pateiktas vizitatoriaus sudarytas reformavimo dekretas (*decretum reformationis*), kuriame B. Žuchorskis, apgalvojęs parapijos būklę, turėjo surašyti reikalavimus, kaip pagerinti bažnyčios būklę vizituotoje vietovėje. Panašios apimties buvo ir kitų parapijų aprašymai. 1669 m. Simno dekanato vizitacija yra ankstyviausias išlikęs kompleksiškas dekanato parapijų aprašymas. Nors šios vizitacijos medžiagoje minima ir dažnai remiamasi 1637 m. vizitacijos duomenimis, tačiau ji nežinoma (neprieinama) šiuolaikiniams istorikams, galbūt prapuolusi amžių bėgyje.

1674–1677 m. Vilniaus vyskupiją vizitavo Gracianapolio vyskupas, Vilniaus arkiadiakonas Mikalojus Slupskis, padedamas notaro Jokūbo Kleino. Deja, šios vizitacijos medžiaga neišliko, nors ja XX a. pradžioje naudojosi bažnyčios istorikas, Vilniaus kapitulos narys kunigas Janas Kurczewskis³. Jis surašė M. Slupskio vizitacijos santrauką, šiuo metu saugomą Vilniuje, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje⁴. J. Kurczewskis į santrauką atrinko jo nuomone reikšmingiausius faktus: lakoniškai aprašė bažnyčios būklę, dvasininkus, daugiau dėmesio skirdamas *decreta reformationis* turinio perteikimui. Dalį M. Slupskio vizitacijos duomenų J. Kurczewskis 1912 m. paskelbė leidinyje „Litwa i Ruś“⁵.

³ Vyskupo M. Slupskio vizitacijos eigą ir su ja susijusias problemas straipsnyje aptarė Bažnyčios istorikas Waldemaras Franciszekas Wilczewskis. Žr. plačiau: W. F. W i l c z e w s k i, Wizytacja diecezji wileńskiej przeprowadzona przez biskupa Mikołaja Slupskiego: czas trwania i jej zasięg, *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, Vilnius, 1999, p. 335–347.

⁴ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo Mikalojaus Slupskio 1674–1676 m. Vilniaus vyskupijos vizitacijos santrauka, *MAB RS*, f. 318–26479. (Toliau – J. K u r c z e w s k i, Vyskupo...)

⁵ J. K u r c z e w s k i, Stan kościołów parafjalnych w djecezji wileńskiej po najściu nieprzyjacieliskiem 1655–1661 r., *Litwa i Ruś. Miesięcznik poświęcony kulturze, dziejom, krajoznawstwu i ludoznawstwu*, pod red. Jana Obsta, Wilno, 1912, t. 1, s. 119–124, 162–169; t. 2, s. 59–63; t. 3, s. 54–59, 204–215; t. 4, s. 106–111. Simno dekanato bažnyčių aprašymai: t. 3/1, s. 57–58, t. 4/2, s. 108.

Pirmąkart Simno dekanate vizitatorius užtruko penkias dienas. 1674 m. rugsėjo 8 d. užrašytas Simno vizitacijos aktas, 10 d. datuoti penkių bažnyčių vizitacijos aktai: Rudaminos, Lazdijų, Šventežerio, Seirijų ir Metelių. Rugsėjo 11 d. aplankyta Ūdrija, o 12 d. – Balbieriškis. Toliau kiristas Nemunas ir vykta į kitą dekanatą, į Puntos bažnyčią. Antrąkart į Simno dekanatą vizitatorius įžengė 1676 m. sausio 29 d. aplankydamas Berznyką, vasario 1 d. – Seinus, vasario 2 d. – Veisiejus, vasario 3 d. – Punską ir vasario 14 d. – Leipalingį (Leipūnus)⁶.

Pirmasis regiono bažnyčių istorikas buvo Seinų kunigų seminarijos profesorius kanaaninkas Pranciškus Augustaitis⁷. 1911–1912 m. Seinuose leistame mėnesiniame laikraštyje, skirtame „dvasiškiems lietuvių reikalams“, jis išspausdino tuometinės Seinų vyskupijos bažnyčių monografiją, kurioje apžvelgiama senojo Simno dekanato bažnyčių istorija⁸. Nors jis naudojosi Seinų konsistorijos archyvu, tačiau rado nedaug duomenų apie Katalikų bažnyčios padėtį XVII a., aptartos kai kurios tik to laikotarpio fundacinės privilegijos.

Petras Akiras-Biržys monografijos „Lietuvos miestai ir miesteliai“ puslapiuose aprašė Ūdrijos, Simno, Metelių ir Seirijų bažnyčių istorijas⁹, naudodamasis fundacinėmis privilegijomis ir kitais dokumentais. A. Biržys surado XVII a. Simno parapijos metrikų knygas, kurios leido įvardyti parapijoje dirbusius dvasininkus. Rašydamas apie Simno praeitį, P. Biržio informacija pasinaudojo išeivijos istorikas Viktoras Gidžiūnas, nepriėjęs prie Lietuvoje likusių šaltinių¹⁰.

Simno apylinkes bendrame Sūduvos–Suvalkijos regiono kontekste tyrė Jonas Totoraitis¹¹. Bažnyčių fundacinėmis privilegijomis ir fundatoriais domėjosi Jerzy Ochmańskis¹² (tyrimų laukas buvo XV–XVI a. pirmoji pusė), Mečislovas Jučas¹³ (XV–XVIII a.) ir Mindaugas Paknys¹⁴ (XVII a.). Šių autorių įdirbiu, apibendrinamojo pobūdžio Broniaus Kviklio veikalui¹⁵, enciklopediniu Kazio Misiaus, Romualdo Šinkūno leidiniu¹⁶ apie dabartinės Lietuvos teritorijoje esančias Katalikų bažnyčios

⁶J. K u r c z e w s k i, *Vyskupo...*, l. 82–86, 144–147.

⁷A. K a t i l i u s, Seinų kunigų seminarijos profesorius Pranciškus Augustaitis, *Ausra*, 2008, Nr. 7 (512), p. 20–22, <<http://www.ausra.pl/0807/augustaitis.htm>>. [Žiūrėta 2009 10 10].

⁸K u n . A [u g u s t a i t i s] P., Seinų Dijecezijos bažnyčių Monografija, *Vadovas*, Seinai, 1911–1912, t. VIII–XIII, Nr. 32, 34–50.

⁹[P.] A k i r a s - B i r ž y s, *Lietuvos miestai ir miesteliai*, t. I: *Alytaus apskritis. Dzūkų kraštas*, Kaunas, 1931.

¹⁰V. G i d ž i ū n a s, Iš Simno istorijos, *Lietuvos Katalikų Mokslų Akademijos metraštis*, t. 1, Roma, 1965, p. 145–174.

¹¹J. T o t o r a i t i s, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, 1 dalis, Marijampolė, 2003 (pirmasis leidimas: Kaunas, 1938).

¹²J. O c h m a ņ s k i, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań, 1972.

¹³M. J u č a s, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, Vilnius, 2007.

¹⁴M. P a k n y s, *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003.

¹⁵B. K v i k l y s, *Lietuvos bažnyčios*, t. 2: *Vilkaviškio vyskupija*, Chicago, 1982.

¹⁶K. M i s i u s, R. Š i n k ū n a s, *Lietuvos katalikų bažnyčios. Žinynas*, Vilnius, 1993.

parapijas pasinaudota atskleidžiant Simno dekanato parapijų padėtį. Menotyrininkai yra ištyrę šio senojo dekanato Simno, Balbieriškio, Ūdrijos¹⁷, Rudaminos, Lazdijų, Metelių, Šventežerio, Seirijų, Veisiejų, Leipalingio¹⁸ bažnyčių sakralinės dailės palikimą. Jų išvados rodo, kad šias dienas pasiekė labai nedaug XVII a. kūrinių ir turima mažai informacijos apie XVII a. buvusią parapiinių bažnyčių padėtį.

Fundacijos

Būsimo Simno dekanato parapijos pradėtos kurti labai vėlai – tik XVI a. pradžioje. Tik tuomet šią Vilniaus vyskupijos dalį pasiekė katalikų tikėjimas. Tokią situaciją galėjo nulemti labai miškingas ir sunkiai pasiekiamas, mažai apgyvendintas regionas. Jame plytėjo didelis karališkasis domenas. Todėl nestebina, kad pirmoji fundacija buvo atlikta karališkosiose žemėse. Pirmoji bažnyčia regione atsirado valdovo Žygimanto Senojo iniciatyva prieš 1520 m. Balbieriškyje, įsikūrusiame kairiajame Nemuno krante¹⁹. J. Totoraitis teigia, kad 1522 m. Balbieriškio bažnyčia suteiktos parapijos teisės²⁰. Fundacija Balbieriškyje rodo katalikybės sklaidos šiame regione kryptis: nuo Nemuno gilyn į miškingą ir ežeringą regioną. Antroji Simno bažnyčia buvo funduota 1520 m. Simno valdytojo Jono Zaberezinskio dėka. Trečiąja bažnyčia šiame regione galėtume įvardyti apie 1525 m. Slucko kunigaikščio Jurgio Simanavičiaus funduotus Veisiejus. Seirijuose parapija atsirado Vilniaus kašteliono Jurgio Radvilos iniciatyva 1537 m.²¹ Berznyke bažnyčia buvo funduota Pacevičių (Pacų) giminės įtakoje apie 1545 m.²²

Prasidėjus protestantizmo sklaidai Lietuvoje, būsiamajame Simno dekanate buvo šios penkios katalikų bažnyčios. Po to, kai tuometinis Seirijų šeimininkas Mikalojus Radvila Rudasis XVI a. šeštajame dešimtmetyje perėjo į protestantizmą, regione susikūrė stipri protestantizmo sala. Protestantai užėmė Balbieriškio bažnyčią²³. Veisiejų

¹⁷ *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 1: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 5, *Alytaus dekanatas*, sud. Dalia Vasiliūnienė, Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius, 2003. Naudotų straipsnių autoriai: A. Miškinis, M. Rupeikienė, A. Jankevičienė, R. Stankevičienė, D. Vasiliūnienė. Žr. taip pat A. Aleksandravičaitė, Simno bažnyčios altorių istorijos klausimai, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 51: *LDK sakralinė dailė: atodangos ir naujieji kontekstai*, Vilnius, 2008, p. 239–247.

¹⁸ *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*, t. 1: *Vilkaviškio vyskupija*, kn. 3, *Lazdijų dekanatas*, sud. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, Vilnius, 1998. Naudotų straipsnių autoriai: M. Rupeikienė, S. Smilingytė-Žeimienė, A. Jankevičienė, A. Miškinis.

¹⁹ J. Ochmańsk i, *Biskupstwo...*, s. 68.

²⁰ J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija...*, p. 498.

²¹ J. Ochmańsk i, *Biskupstwo...*, s. 68–70; J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija...*, p. 507; V. Gidžiūnas, *Iš Simno...*, p. 149.

²² J. Ochmańsk i, *Biskupstwo...*, s. 69.

²³ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos...*, p. 454.

bažnyčia buvo apleista, joje neliko katalikų, bet neįsitvirtino ir protestantai. Nors tikslų duomenų nėra, tačiau katalikybė galėjo būti išlikusi tik Simno ir Berznyko bažnyčiose. Apie tris dešimtmečius Simno regione katalikų ir kalvinistų pajėgos buvo apylygės.

M. Jučo duomenimis, valdovas Žygimantas Augustas 1570 m. rugsėjo 16 d. fundavo Lazdijų bažnyčią²⁴, taip sustiprindamas katalikiškąją stovyklą. Tačiau kalvinistai irgi stiprino savo pajėgas. 1584 m. Seirijuose senosios bažnyčios vietoje pastatyta nauja kalvinistų bažnyčia. 1598 m. Jurgio Radvilos iniciatyva naujai funduota ir pastatyta Šventėžerio kalvinistų bažnyčia.

Paskutiniajame XVI a. dešimtmetyje katalikai ėmė aktyviai įgyvendinti Tridento reformos nutarimus ir kovoti su protestantais. XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje pasipylė naujų Katalikų bažnyčių fundacijų banga. 1592 m. birželio 10 d. Grigalius Masalskis su žmona Marina Stanislovaite Račkaite fundavo Rudaminos Šv. Dvasios ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčią, paskirdami jai aprūpinimą iš savo privačių valdų²⁵. Punsko bažnyčios pastatymu karališkosiose valdose pasirūpino Livonijos vėliavininkas Stanislovas Zalivskis²⁶, o fundaciją jai suteikė valdovas Zigmantas Vaza 1597 m. spalio 27 d.²⁷, pagerino 1600 m. vasario 23 d., 1606 m. gegužės 13 d. ir t. t.²⁸

1602 m. gegužės 16 d. Jurgio Grudzinskio ir jo žmonos Justinos Dulskytės fundacija Seinuose įsikūrė dominikonų vienuolynas ir šv. Jurgio bažnyčia. 1603 m. liepos 4 d. patvirtino fundaciją Zigmantas Vaza²⁹. Seinų parapiją globojo vienuolių ordinas.

Istoriografijoje teigiama, kad XVII a. pradžioje kažkas iš Sapiegų, galbūt Jonas Petras Sapiega³⁰ fundavo Leipalingio bažnyčią. Tiksliai šios fundacijos data nežinoma, dažniausiai minima, kad iki 1611 m. 1669 m. vizitacijos duomenimis, Leipalingio bažnyčią Sapiegų valdose fundavo ne Sapiegos, o Polocko pakamaris Mykolas Pranckevičius, tačiau Sapiegos tas valdas atsiėmė ir toliau rūpinosi katalikų bažnyčia³¹.

²⁴ M. Jučas, *Lietuvos parapijos...*, p. 58. Privilegija įrašyta į Zigmanto III Vazos ankstesnes fundacijas patvirtinančią privilegiją, suteiktą 1601 m. rugpjūčio 20 d., *MAB RS*, f. 43–204, Nr. 328, l. 282–283v.

²⁵ 1669 m. vizitacija, l. 113v–115v; G. ir M. Masalskių fundacija Rudaminos bažnyčiai, 1592 m. birželio 10 d., ten pat, Nr. 269, l. 253–254. Privilegijos turinį perteikė P. Akiras-Biržys, žr.: [P.] Akiras-Biržys, *Lietuvos miestai...*, p. 280.

²⁶ 1669 m. vizitacija, l. 122v; M. Paknyš, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 208.

²⁷ Zigmanto III Vazos privilegija Punsko bažnyčiai, 1597 m. spalio 27 d., *MAB RS*, f. 43–204, Nr. 315, l. 270v–271.

²⁸ Zigmanto III Vazos privilegijos Punsko bažnyčiai, 1600 m. vasario 23 d. ir 1606 m. gegužės 13 d., ten pat, Nr. 322, l. 276v–277; Nr. 350, l. 304v–305v.

²⁹ J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija...*, p. 541–542; M. Paknyš, *Mecenatystės reiškinys...*, p. 161.

³⁰ J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija...*, p. 529.

³¹ 1669 m. vizitacija, l. 137–137v.

LDK vicekancleris Paulius Sapiega pastatė bažnyčią Meteliuose ir paskyrė jai ap- rūpinimą, valdovo Zigmanto Vazos patvirtintą 1619 m. kovo 8 d. privilegiją³². 1623 m. rugpjūčio 25 d. Zigmantas Vaza patvirtino Smolensko vaivados Aleksandro Korvino Gosevskio ir jo žmonos Ievos Pacaitės karališkose valdose atliktą fundaciją Ūdrijos Šv. Vincento Kankinio parapienei bažnyčiai³³.

Šalia naujų bažnyčių fundacijų, XVII a. pradžioje buvo atnaujinamos XVI a. įkur- tų bažnyčių fundacijos. 1592 m. spalio 22 d. Zigmantas Vaza atnaujino ir padidino Berznyko parapijos fundaciją³⁴. Šios parapijos klebonui Valentui Kopūstui (*Kapuscie*) 1602 m. lapkričio 25 d. Jurgis Grodzinskis užrašė 4 valakus žemės bei gavo valdovo patvirtinimą³⁵. Lazdijų bažnyčios fundaciją Zigmantas Vaza atnaujino 1601 m. rugpjū- čio 8 d.³⁶

1619 m. kovo 8 d. Zigmantas Vaza patvirtino LDK vicekanclerio Pauliaus Sa- piegos iniciatyvą atnaujinti Simno bažnyčios fundaciją. P. Sapiega savo lėšomis ant kalvos pastatė naują kryžiaus plano bažnyčią, joje fundavo šv. Stanislovo Kostkos altariją, paskirdamas lėšų iš karališkųjų Simno valdų dviejų altaristų išlaikymui³⁷.

Tuo pat metu dekanate vis dar aktyviai veikė kalvinistai, valdę Seirijus ir Švente- ežerį. 1619 m. liepos 8 d. Jaroslavas Holovčinskis karališkiosiose valdose stovėjusiai Balbieriškio bažnyčiai suteikė fundaciją³⁸, kuria naudojosi kalvinistų pastorius. Kata- likų bažnyčia, negalėdama toleruoti tokios situacijos, siekė atimti iš kalvinistų Balbie- riškį. 1622 m. tuo rūpinosi Merkinės klebonas Petras Rasmusovičius. Galutinai bažny- čia atiteko katalikams Vyriausiojo tribunolo sprendimu 1644 m. gegužės 10 d.³⁹

„Eretikų“ rankose liko tik Seirijai ir Šventežeris. Juos katalikams užimti pavyko tik po 1654–1655 m. prasidėjusio karo, kurio metu galutinai buvo palaužta Radvilų įtaka Lietuvoje. LDK arklidininkas kalvinistas Boguslavas Radvila, matydamas pasi- keitusią situaciją, 1656 m. rugsėjo 29 d. suteikė fundaciją Seirijų katalikų bažnyčiai. Radviloms neaprotestuojant, Vilniaus kanauninkui Pauliui Klečkovskiui 1658 m. pa-

³² Ten pat, l. 109–110v.

³³ M. J u č a s, *Lietuvos parapijos...*, p. 65; Zigmanto III Vazos privilegija Ūdrijos bažnyčiai, 1623 m. rugpjūčio 25 d., *MAB RS*, f. 43–204, Nr. 417, l. 364v–365v.

³⁴ Zigmanto III Vazos užrašymas Berznyko bažnyčiai, 1592 m. spalio 22 d., ten pat, Nr. 295, l. 253. Buvo suteiktas *Olszanka* kaimas su 8 valakais. Beje, 1669 m. Berznyko parapijoje nebuvo fundacinių do- kumentų, tuo susirūpinęs vizitatorius liepė klebonui juos gauti. *1669 m. vizitacija*, l. 132v–133v.

³⁵ J. Grodzinskio užrašymas Berznyko bažnyčiai, 1602 m. lapkričio 25 d., *MAB RS*, f. 43–204, Nr. 331, l. 285v–286; Nr. 332, l. 286–286v.

³⁶ M. J u č a s, *Lietuvos parapijos...*, p. 58; Zigmanto III Vazos privilegija Lazdijų bažnyčiai, 1601 m. rugpjūčio 20 d., *MAB RS*, f. 43–204, Nr. 328, l. 282–283v.

³⁷ *1669 m. vizitacija*, l. 104v–106.

³⁸ Ten pat, l. 93v.

³⁹ *Lietuvos sakralinės...*, kn. 5, p. 85.

vyko perimti Seirijų ir Šventežerio bažnyčias⁴⁰. Vizitatorius pažymėjo, kad Seirijuose katalikų nebuvo apie šimtą metų, o Šventežeryje iš viso niekada nestovėjo katalikų bažnyčia, todėl dauguma šių parapijų gyventojų dar 1669 m. buvo protestantai. Tais metais mirus valdų savininkui Boguslavui Radvilai, katalikų bažnyčių koliatore tapo jo mažametė dukra Liudvika Karolina Radvilaitė⁴¹.

Sunkioje padėtyje XVII a. antroje pusėje atsidūrė Veisiejai, 1669 m. iš viso vizitatoriaus neaplankyti. 1676 m. vizitatorius juose rado apleistą medinę bažnyčią be kunigo, nebuvo jokios fundacijos jam pragyventi⁴². J. Totoraičio duomenimis, Veisiejų paveldėtojai Masalskiai XVII a. buvo stačiatikiai⁴³. Neatsirado fundatorių, kurie būtų įtvirtinę XVII a. Veisiejuose katalikų bažnyčią.

Kadangi didelė dalis dekanato valdų priklausė valdovui, jis išliko dažnos bažnyčios koliatoriumi, nors, kaip matome, faktiškai bažnyčių fundacijų atnaujinimu pasirūpindavo tų žemių laikytojai bajorai. 1669 m. vizitacijos duomenimis, valdovas buvo pusės dekanato bažnyčių koliatorius: Balbieriškio, Ūdrijos, Simno, Lazdijų, Punsko ir Metelių. Vizitatorius nerado duomenų (nes parapijose nebuvo fundacinių dokumentų) apie Seinų ir Berznyko parapijų koliatorius. Rudaminos bažnyčios koliatoriais nurodyti fundatoriai Masalskiai, Leipalingio – Sapiegos, o Seirijų ir Šventežerio – Radvilos.

Kokybišką sielovadą dekanate padėdavo užtikrinti nebloga parapijų materialinė padėtis. Deja, dekanato parapijos nebuvo turtingos. J. Ochmańskis, ištyręs ankstyviausiai funduotą Vilniaus vyskupijos bažnyčių turtinę padėtį, Simno dekanato parapijas priskyrė prie skurdžių (tai parapijos, kurios savo žinioje turėjo tik 11–20 dūmų) ir skurdžiausiųjų (turėjusių mažiau nei 10 dūmų) grupių. Skurdi parapija buvo Balbieriškis (12 dūmų), skurdžiausios – Simnas (4 dūmai), Berznykas ir Seirijai (9 dūmai)⁴⁴. Kitų parapijų duomenų J. Ochmańskis nepateikia, nes tos bažnyčios jo tiriamuoju laikotarpiu (iki XVI a. vidurio) tiesiog dar neegzistavo. XVI–XVII a. sandūros ir vėlesnių fundacijų dėka dekanato parapijos įgijo žemių su priklausomais valstiečiais, palivarkų bei ganyklų, kai kurios jų gavo teisę naudotis ežerais, upėmis ir tvenkiniais žuvavimui, dešimtines iš dvaro grūdais, daržovėmis ar pinigais, nemažai pajamų teikusias smukles.

Kaip rodo W. F. Wilczewskio paskelbtas 1653 m. Katalikų bažnyčios valdų mokesčių nuo dūmų registras, 1653 m. Simno dekanate turtingiausios parapijos buvo Balbieriškis (25 dūmai) ir Lazdijai (22 dūmai). Daugiau kaip dešimt dūmų turėjo Simnas (17 dūmų), Punkskas (14 dūmų) ir Ūdrija (13 dūmų). Skurdžiausios parapijos buvo

⁴⁰ 1669 m. vizitacija, l. 138.

⁴¹ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 84.

⁴² Ten pat, 145.

⁴³ J. T o t o r a i t i s, *Sūduvos Suvalkijos istorija...*, p. 521–523.

⁴⁴ J. O c h m a ņ s k i, *Biskupstwo...*, s. 103–104.

Rudamina (8 dūmai) bei Berznykas su Meteliais, turėję tik po tris dūmus⁴⁵. Registre nėra Veisiejų, Seirijų ir Šventežerio, nes tuo metu katalikų bažnyčios šiose vietovėse nefunkcionavo. Taip pat trūksta dominikonų globojamos Seinų parapijos ir Leipalingio bažnyčios dūmų skaičiaus. Po XVII a. vidurio karų padūmės mokesčių mokėjo dar mažiau parapijų. 1673 m. padūmės mokėtojų sąrašė yra tik šešios dekanato parapijos, turėję maždaug perpus mažiau dūmų nei prieš karą: Lazdijai (18 dūmų), Punkskas (7), Simnas (6), Ūdrija (4), Rudamina (3) ir Berznykas (3)⁴⁶.

Bažnyčių būklė

Dekanato bažnyčių materialinę būklę XVII a. antrojoje pusėje nulėmė fundatorių užrašyti turtai, klebonų rūpestingumas bei XVII a. vidurio karų padariniai.

1669 m. vizitacijos duomenimis, dekanato centro Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Šv. Mikalojaus ir Šv. Sofijos titulo mūrinės bažnyčios statybai, kaip minėta, lėšų paskyrė LDK vicekancleris Paulius Sapiega, toliau ja rūpinosi kitas Simno laikytojas Lukas Opalinski⁴⁷. Kryžiaus formos bažnyčia (1674 m. pavadinta *insigni opere*⁴⁸) buvo apgadinusį Maskvos kariuomenė. Po karo bažnyčia stūksojo kiauru šiaudiniu stogu, neužbaigtu bokštu, kuriame kabojo trys varpai⁴⁹. Neapsikentęs vizitatorius 1674 m. liepė bažnyčia perdengti lentinių čerpių stogu (*tegulis ligneis*)⁵⁰. Bažnyčioje buvo įrengti keturi altoriai: didysis altorius – šv. Jono Krikštytojo (šonuose pavaizduoti šv. Petras ir Paulius) ir švč. Rožinio bei Nukryžiuotojo Kristaus altoriai koplyčiose. Ketvirtasis altorius Švč. Rožinio koplyčios pusėje nebaigtas aprašyti⁵¹.

Mūrinė Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų titulo bažnyčia su bokštu ir molinių čerpių stogu buvo Rudaminoje. Jos statytoju 1669 m. įvardytas bažnyčios fundatorius Gardino pakamaris Grigalius Masalskis. Bažnyčioje buvo įrengta tais laikais daug altorių: 1669 m. minimi penki. Tačiau tik didysis aprašytas detaliai, jame buvo Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Šv. Dionizo Kankinio, Šv. Kazimiero ir Kristaus Kančios paveikslai⁵². Galbūt ši bažnyčia buvo didžiausia visame dekanate. 1674 m.

⁴⁵ W. F. Wilczewski, Rejestr dymów dóbr duchowieństwa katolickiego diecezji wileńskiej z 1653 roku, *Nasza przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, t. 101, Kraków, 2004, s. 300–303.

⁴⁶ W. F. Wilczewski, Rejestr dymów dóbr duchowieństwa katolickiego diecezji wileńskiej z 1673 roku, ten pat, t. 103, 2005, s. 156–160.

⁴⁷ 1669 m. vizitacija, l. 106.

⁴⁸ J. Kurczewski, Vyskupo..., l. 82–83.

⁴⁹ 1669 m. vizitacija.

⁵⁰ J. Kurczewski, Vyskupo..., l. 82–83.

⁵¹ 1669 m. vizitacija, l. 104v. Nutrūksta sakiny, kuriame pasakojama apie ketvirtojo altoriaus išvaizdą: *4tum [altarium] ad latus Capellae SS. Rosarii cum...*

⁵² 1669 m. vizitacija, l. 112v.

apgailstauta, kad mūrinė bažnyčia griuvo dėl klebono nerezidavimo. Ypač prastos būklės buvo pamatai, bokštas praktiškai visai sugriuvęs⁵³. Nors Simno ir Rudaminos bažnyčios buvo mūrinės, tačiau nepakankamai prižiūrėtos, nesuremontuotos.

1669 m. Seinų bažnyčia aprašyta lakoniškai, minimi tik keturi mūriniai portatiliai (trūksta vizitacijos lapų), tuo tarpu 1676 m. vizitacijoje užfiksuota, kad Seinuose stovėjo labai graži mūrinė bažnyčia puošniu vidumi, prižiūrima dominikonų. Joje buvo saugomas stebuklingas Švč. Mergelės Marijos atvaizdas (*Imago B[eatissi]mae Virginis Mariae miraculosa*), garsus visoje Lietuvoje⁵⁴.

Iš medinių bažnyčių geros būklės XVII a. antrojoje pusėje buvo Leipalingio bažnyčia. Mindaugo Paknio tyrimų duomenimis, Leipalingyje naują medinę bažnyčią apie 1653 m. pastatė Vilniaus vaivada Paulius Sapiega, o jo žmona Ona Barbora Radvilienė įrengė didįjį altorių⁵⁵. 1669 m. ši bažnyčia apibūdinta kaip nauja. Ji buvo uždengta lentiniu stogu, viduje įrengtas didysis altorius su Nukryžiuotojo Kristaus paveikslu ir šoninis su Švč. Mergelės Marijos paveikslu⁵⁶.

1652 m.⁵⁷ (1669 m. vizitacijoje nurodyta, kad maždaug prieš 15 metų) nauja medinė bažnyčia su bokštu klebono Jono Laudanskio pastangomis buvo pastatyta Lazdiujuose, joje buvo trys altoriai⁵⁸. 1674 m. ji įvardyta kaip vidutinio dydžio geros būklės bažnyčia⁵⁹. Punske 1669 m. taip pat stovėjo medinė Šv. Apaštalo Petro ir Pauliaus, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų titulo bažnyčia mūriniais pamatais ir bokštu, joje buvo trys altoriai. Didysis altorius buvo meniškas, elegantiškos struktūros, su keturiomis kolonomis bei gausiai paauskuotu Švč. Mergelės Marijos karūnavimo paveikslu⁶⁰. 1676 m. ši bažnyčia apibūdinta kaip sena⁶¹. Berznyko bažnyčia 1669 m. apibūdinta lakoniškai: buvo dvibokštė, viduje trys altoriai⁶². 1676 m. ji buvo labai sena, remontuotina. Vizitatorius paliepė pasirūpinti tinkamu stogu, prižiūrėti bokštus, langus ir kaulinę⁶³.

⁵³ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 83–84.

⁵⁴ Ten pat, l. 145. Seinuose tuo metu turėjo būti garsi gotikinė skulptūra, vadinamoji suveriamoji Seinų Madona (atvėrus jos dureles buvo galima išvysti Švč. Trejybę). Deja, nagrinėti šaltiniai apie ją duomenų nepateikia, galbūt su ja sietinas šis stebuklingasis Marijos atvaizdas. Žr. M. M a t u š a k a i t ė, *Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio*, Vilnius, 2007, p. 18–22.

⁵⁵ M. P a k n y s, *Mecenatystės reiškiny...*, p. 194.

⁵⁶ 1669 m. vizitacija, l. 136v.

⁵⁷ *Lietuvos sakralinės...*, kn. 3, p. 147. Teigiama, kad šią bažnyčią statė meistras S. Miciutavičius.

⁵⁸ 1669 m. vizitacija, l. 118–118v.

⁵⁹ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 83–84.

⁶⁰ 1669 m. vizitacija, l. 123.

⁶¹ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 145.

⁶² 1669 m. vizitacija, l. 131v–132v.

⁶³ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 144–145.

Ūdrijos dvibokštė bažnyčia, 1669 m. duomenimis, buvo pastatyta 1625 m. Aleksandro Korvino Gosevskio rūpesčiu. Veikiausiai fundatoriaus sūnaus Vincento Gosevskio⁶⁴ garbei ji tituluota šv. Vincento vardu. 1669 m. jos būklė buvo labai prasta: be pamatų, kiauru stogu, viduje buvo du altoriai⁶⁵. Maskvos kariuomenės sudegintos Balbieriškio bažnyčios vietoje 1667 m. klebonas Stanislovas Vitkovičius ant mūrinių pamatų buvo pastatęs pašiūrę (*szopa*), viduje įrengęs tris altorius⁶⁶. Kadangi LDK išdininkas Aleksandras Korvinas Gosevskis testamentu buvo paskyręs pinigų naujai bažnyčiai statyti, jo žmona Magdalena ir naujasis jos vyras Jonas Karolis Čartoriskis pasirūpino, kad Balbieriškyje stovėtų bažnyčia, 1674 m. įvardyta kaip *opus insignae*⁶⁷. Tas pats Krokuvos pakamaris Jonas Karolis Čartoriskis suremontavo vargingai atrodžiusią Ūdrijos bažnyčią, uždengė naują stogą⁶⁸. Taigi Ūdrijos ir Balbieriškio bažnyčios XVII a. antroje pusėje turėjo naujus mecenatus – Čartoriskių giminę, Gosevskių valdų paveldėtojus, tęsusius Gosevskių pradėtą rūpinimosi katalikų bažnyčiomis veiklą.

Metelių medinė bažnyčia sudegė per karą su Maskva, todėl jos vietoje buvo įrengta šiaudais dengta *casa vulgo szopa* vadinta koplyčia (*capella*), kurioje buvo tik vienas altorius. Jo viduryje – Švč. Mergelės Marijos paveikslas ir kiti koliautorių šventųjų atvaizdai⁶⁹. Šios bažnyčios būklė nepasikeitė ir 1674 m.

Iš protestantų atimtos Seirijų ir Švėtežerio bažnyčios, kadaise gerai prižiūrėtos, katalikų rankose skurdo ir buvo apleistos. 1669 m. duomenimis, Seirijų bažnyčia⁷⁰ su bokšteliu ir trimis altoriais jau buvo skylėtu stogu (nors pati kiek paremontuota)⁷¹, o 1674 m. duomenimis – visai griūvanti, praktiškai be stogo, langų bei paramentų⁷². Paramentų nebuvo ir Švėtežeryje, kur kadaise elegantiška vidutinio dydžio bažnyčia 1674 m. buvo visiškai apleista⁷³. Galime manyti, kad bažnyčios savininkė Liudvika Karolina Radvilaitė visiškai nesirūpino katalikų bažnyčios padėtimi savo valdose.

Dvasininkai

Be koliautorių požiūrio, labai svarbi buvo katalikų bažnyčios dvasininkų veikla, nuo kurios daugiausia priklausė bažnyčios egzistavimo problemos ir sielovados rei-

⁶⁴[P.] A k i r a s - B i r ž y s, *Lietuvos miestai...*, p. 229–230.

⁶⁵ 1669 m. vizitacija, l. 101.

⁶⁶ Ten pat, l. 92–92v.

⁶⁷ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 86; *Lietuvos sakralinės...*, kn. 5, p. 85.

⁶⁸ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 85–86.

⁶⁹ 1669 m. vizitacija, l. 134–134v.

⁷⁰ Buvusi evangelikų reformatų mūrinė bažnyčia statyta 1584 m. Mykolo Radvilos lėšomis. Žr. *Lietuvos sakralinės...*, kn. 3, p. 373.

⁷¹ 1669 m. vizitacija, l. 137v–138.

⁷² J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 84–85.

⁷³ Ten pat, l. 84.

kalų būklė. Dvasininkus į parapijas pagal kolicijos teisę parinkdavo bažnyčių fundatoriai, o Katalikų bažnyčia kandidatus patikrindavo ir suteikdavo įgaliojimus jiems būti parapijų klebonais bei rūpintis sielovada. Rūpestingi kolicatoriai keldavo klebonams tam tikrus reikalavimus, kaip pagerinti sielovados galimybes jų patronuojamoje vietovėje. Zigmanto Vazos privilegijose Punsko bažnyčiai nurodyta klebonu paskirti lietuvių tautos lietuviškai mokantį asmenį (*Lithuanum natione Linguae Lithuanicae gnarum*)⁷⁴. Berznyko parapijoje 1669 m. klebonas buvo lietuvių tautos (*natione Lituanus*) atstovas Andrius Rutkovskis⁷⁵.

Iš tiesų 1669 m. dekanate trūko kunigų. Dvasininkas Jonas Felicijonas Rudzkis (Ruckis) tuo metu rūpinosi net keturiomis bažnyčiomis: Leipalingio, Metelių, Seirijų ir Šventežerio⁷⁶. Esant tokiai situacijai, nebestebina, kad trys paskutiniosios bažnyčios stovėjo visiškai neprižiūretos. Ko gero, J. F. Rudzkis gyveno Leipalingyje ir tik retkarčiais aplankydamas kitas savo sielovados vietas, taip išvengdamas kontakto su Seirijų ir Šventežerio koliciatoriais protestantais. Prieš J. F. Rudzkį Šventežeryje klebonavo Piotrovičius, bet, kaip pažymima 1669 m. vizitacijoje, šis dvasininkas parapijoje kėlė skandalus, todėl neapsikentęs koliciatorius Boguslovas Radvila jį išvijio, o į jo vietą buvo paskirtas J. F. Rudzkis⁷⁷. Trūkstant kunigų, Leipalingio bažnyčią laikui bėgant ėmė prižiūrėti Merkinės dominikonai.

Vienu metu dviejų parapijų – Balbieriškio ir Rudaminos – klebonu 1669 m. buvo Kristoforas Gižovskis⁷⁸. Šis dvasininkas gyveno Balbieriškyje ir retai aplankydamas Rudaminą. Apskritai Rudaminos bažnyčia buvo labai problematiška, nes kolicatoriai jos tinkamai neprižiūrėjo, todėl niekas ten nenorėjo klebonauti. 1669 m. vizitatorius nurodė klebonui labiau pasirūpinti bažnyčia ir prie jos laikyti vikarą. Vargu ar vikaras buvo pasamdytas, nes 1674 m. šioje bažnyčioje klebonavo kitos – Lazdijų bažnyčios klebonas Samuelis Sebastianovičius⁷⁹, vėlgį negyvenęs Rudaminoje. Apleista bažnyčia griuvo. Tuometiniu Rudaminos koliciatoriumi įvardytas Kauno maršalka Rapolas Skorulskis veikiausiai nesirūpino katalikybės padėtimi savo patronuojamoje bažnyčioje.

Galime daryti išvadą, kad dvasininkai nenorėjo eiti klebonauti į koliciatorių neprižiūrimas bažnyčias, todėl šias apleistas bažnyčias turėjo prižiūrėti gretimų parapijų dvasininkai, kurie nenoriai tai darydavo, veikiausiai ir fiziškai jiems būdavo sunku pasirūpinti dar viena parapija.

⁷⁴ Zigmanto III Vazos privilegija Punsko bažnyčiai, 1597 m. spalio 27 d., *MAB RS*, f. 43–204, Nr. 315, l. 270v–271; Zigmanto III Vazos privilegija Punsko bažnyčiai, 1606 m. gegužės 13 d., ten pat, Nr. 350, l. 304v–305v; *1669 m. vizitacija...* l. 125–126v; Zigmanto III Vazos privilegija Punsko bažnyčiai, 1609 07 18, ten pat, nr. 360, l. 314v–315v.

⁷⁵ *1669 m. vizitacija*, l. 132v.

⁷⁶ Ten pat, l. 136v.

⁷⁷ Ten pat, l. 139.

⁷⁸ Ten pat, l. 94v, 117v.

⁷⁹ J. K u r c z e w s k i, *Vyskupo...*, l. 83–84.

Ne visi paskirti dvasininkai tinkamai ėjo savo pareigas. 1669 m. vizitatorius barė Simno kleboną, Smolensko arkidiakoną Albertą Izdebskį ir vikarą pranciškoną Mykolą Čekanskį už aplaidumą ir bažnyčios nepriežiūrą⁸⁰. A. Izdebskis buvo pradangi- nęs bažnyčios sidabrą, dėl to bylinėjosi teismuose, jo paskirtas Simno vikaras kėlė skandalus bei nelaikė mišių. O juk Simno bažnyčia buvo dekanato centras, turėjusi prižiūrėti ir kontroliuoti viso dekanato bažnyčias. Spėtume, kad po šios 1669 m. vi- zitacijos netrukus buvo pakeistas Simno dekanas. Vietoj A. Izdebskio tarnystę Simne pradėjo Albertas Grimža⁸¹. V. Gidžiūnas pastebėjo, kad XVII a. Simno klebonai dažnai nereziduodavo prie bažnyčios, pažeisdami vieną pagrindinių bažnyčios reikalavimų⁸². Vizitatoriaus priekaištų sulaukė Ūdrijos klebonas Tomas Žegnanovičius, nes neatliko savo pareigų, labai aplaidžiai prižiūrėjo bažnyčią, buvo įsivėlęs į skandalus⁸³.

Vizitacijos, deja, nepateikia duomenų apie klebonų amžių, išsilavinimą, retai nu- rodoma kilmė ar kitos ypatybės. Nežinia, kaip klebonai ir jų valdomos bažnyčios išgy- veno XVII a. vidurio karus. 1669 m. vizitacijos medžiagoje yra užuomina, kad kunigas Stanislovas Slupinskis, apie 1663 m. tapęs Punsko klebonu, karo metu buvo patekęs į švedų nelaisvę⁸⁴. Simno dekanato XVII a. antrosios pusės dvasininkų sąrašą patei- kiamo lentelėje⁸⁵. Kitų laikotarpių klebonais specialiai nesidomėjome, tačiau, jei mūsų skaitytuose šaltiniuose buvo duomenų, juos įrašėme į lentelę.

Parapija	Dvasininkai
Simnas ⁸⁶	Petras Paulius Sledzevskis (<i>Sledziewski</i>), klebonas, minimas 1654 ⁸⁷ Albertas Izdebskis, Smolensko arkidiakonas, klebonas, minimas 1669 ⁸⁸ Mykolas Čekanskis (<i>Czekanski</i>) pranciškonas, Simno vikaras, minimas 1669 Lipnickis, Simno altaria, minimas 1669 Mikalojus Bužinskis (<i>Burzynski</i>), Simno altaria, minimas 1669 Albertas Grimža (<i>Grymza</i>), Simno dekanas nuo 1669, minimas 1674

⁸⁰ 1669 m. vizitacija, l. 105v.

⁸¹ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 82–83.

⁸² V. G i d ž i ū n a s, Iš Simno..., p. 155.

⁸³ 1669 m. vizitacija, l. 102v.

⁸⁴ Ten pat, l. 124v.

⁸⁵ Lentelė sudaryta remiantis 1669, 1674–1677 m. vizitacijų duomenimis ir fundacinėmis privilegijo- mis. Jei duomenys imami iš kitur, pateikiamos nuorodos.

⁸⁶ P. Akiras-Biržys Simno metrikų knygoje 1656 m. rado užfiksuotus Simno parapijoje sakramen- tus teikusius dvasininkus Mykolą Obrzyskį, Povilą Glodziesilskį, Miką Dambrauską. Jo duomenimis, 1619 m. Simno klebonu minimas Augustinas Snarskis, 1662 m. Petras Sledzevskis, 1688 m. Aleksandras Gerickis. Žr. [P.] A k i r a s - B i r ž y s, *Lietuvos miestai...*, p. 282.

⁸⁷ Ten pat, p. 282.

⁸⁸ P. Akiro-Biržio duomenimis, A. Izdebskis Simno bažnyčios oficialius raštus pasirašinėjo 1656– 1680 m., ten pat, p. 282. Tą patį persakė: V. G i d ž i ū n a s, *Iš Simno...*, p. 155.

Parapija	Dvasininkai
Balbieriškis	Martynas Abramavičius, apie 1520–1540 ⁸⁹ Mikalojus Verbalavičius (Verbyla), nuo 1540 ⁹⁰ Stanislovas Vitkevičius (<i>Witkiewicz</i>) minimas 1637, 1644 ⁹¹ Kristoforas Gižovskis (<i>Giszowski</i>), teologijos m. dr., minimas 1669 Mikalojus Gavlovskis (<i>Gawlovski</i>), nuo 1671, minimas 1674
Ūdrija	Stetkevičius (<i>Steckiewicz, Stetkiewicz</i>), dominikonų prioras, apie 1650–1663 Tomas Žegnanovičius (<i>Żegnanowicz</i>), lenkas, 1663–1673 Adomas Giedraitis, Merkinės klebonas nuo 1674
Rudamina	Juozapas Andževičius (<i>Andrzewicz, Andzeuicius</i>) 1592 Kristoforas Gižovskis, minimas 1669 Samuelis Sebastianovičius (<i>Sebastianowicz</i>), Lazdijų klebonas, minimas 1674
Lazdijai	Stanislovas Timinskis 1570 Večeslavas Lokšanskis (<i>Lokszanski</i>) 1601 Jonas Laudanskis Samuelis Sebastianovičius, nuo 1659, minimas 1674
Punskas	Mikalojus Ušinskis (<i>Uszynski</i>) 1606 Stanislovas Slupinskis (<i>Ślupinski</i>), nuo 1663, minimas 1669 Jokūbas Janckevičius (<i>Jackiewicz</i>), nuo 1672, minimas 1676
Seinai	Prioras Kiprijonas Mackevičius (<i>Mackiewicz</i>), teologijos m. dr., 1669 m. administruoti bažnyčią paskirdavo vieną iš brolių dominikonų
Berznykas	Valentas Kopūstas (<i>Kapusta</i>) 1602 Andrius Rutkovskis (<i>Rutkowski</i>), lietuvis, minimas 1669 Jonas Rutkovskis, minimas 1676 (buvo senas)
Meteliai	Augustinas Snarskis, minimas 1619 Jonas Felicijonas Rudzkis (<i>Rudzki, Rucki</i>), kamendorius, minimas 1669, iki 1673? Albertas Grimža, Simno klebonas, minimas 1674
Leipalingis	Jonas Felicijonas Rudzkis, kamendorius, minimas 1669, iki 1673? Dominikonai (Merkinės) 1676
Seirijai	Jonas Felicijonas Rudzkis, kamendorius, minimas 1669, iki 1673? Mikalojus Sierlachovskis (<i>Sierlachowski</i> ar <i>Gierlachowski</i> ⁹²), nuo 1673
Šventežeris	Piotrovičius (<i>Piotrowicz</i>) Jonas Felicijonas Rudzkis, kamendorius, minimas 1669, iki 1673?

⁸⁹ J. T o t o r a i t i s, *Sūduvos Suvalkijos istorija...*, p. 498.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Ten pat.

⁹² J. K u r c z e w s k i, *Stan kościołów...*, t. 3/1, s. 58.

Sielovada

Gana skurdi vizitacijų informacija apie tai, kaip dekanato dvasininkai rūpinosi sielovada. Reformavimo dekretuose vyrauja standartiniai nurodymai deramai užlaikyti tabernakulį su Švč. Sakramentu, tinkamai prižiūrėti šventuosius aliejus, uždengti krikštyklos vandenį, saugoti bažnyčios fundacinius dokumentus, kaupti inventorių ir kitų svarbių dokumentų archyvą, turėti sielovadai būtinas knygas, kruopščiai pildyti ir užlaikyti metrikų knygas, fiksuoti parapijos *status animarum*, karts nuo karto skelbti parapijiečiams ganytojišką laišką apie santuokos sakramentą ir krikštą, skambinti varpais Angelų Išgelbėjimą rytais, vidurdienį ir vakare, prižiūrėti bažnyčios liturginius rūbus bei indus. Nurodyta nekrikštyti ir neteikti kitų sakramentų privačiose valdose.

Kadangi dalyje dekanato buvo gausi protestantiška bendruomenė (ypač Seirijuose ir Šventžeryje), katalikų dvasininkams reikėjo surasti būdų, kaip patraukti į savo pusę protestantiškojo tikėjimo asmenis. Tačiau, kiek galime spręsti iš skurdžios vizitacijų medžiagos, atsidavusių katalikų dvasininkų trūko, todėl kai kur viskas buvo palikta saviėgai. Šventžeryje 1669 m. katalikai buvo tik šeši bajorai ir 4 nekilmingieji (*simplicionibus*) gyventojai⁹³.

Kai kuriose parapijose klebonai rūpinosi, kaip išgyvendinti kitatikius, tačiau nieko negalėjo padaryti. 1669 m. Ūdrijos parapijos klebonas Tomas Žegnanovičius skundėsi, kad jos ribose gyveno du kalvinistai bajorai – Smolensko pastalininkis Šveikovskis (Sweykowski) ir Rakošova-Klokocka (Rakoszowa-Kłokocka), kurie laikė savo pastorių⁹⁴. Lazdijų parapijos ribose liuteronas *Gramacki* skandalingai gyveno nesusituokęs su katalike ir augino vaikus. 1669 m. vizitatorius liepė jam pasitaisyti, negyventi konkubinate⁹⁵.

Tačiau net ir katalikiškose, tikėjimo požiūriu homogeniškose parapijose buvo problemų. Antai Balbieriškyje klebonas skundėsi vizitatoriui, kad gyventojai abejingi tikėjimui (*in devotione frigidi*), sekmadieniais ir šventadieniais nelanko bažnyčios. Todėl klebonui leista visus abejinguosius, tiek valstiečius, tiek piliečius (*civium*), bausti 5 lenkiškų auksinų bauda, o gautus pinigus paskirti prieglaudai. Sekmadieniais ir šventadieniais iš kiekvieno ūkio nors vienas atstovas būtinai turėjo atvykti į bažnyčią. Nurodyta nekelti skandalų, klebonas turėjo bausti kartu gyvenančius nesusituokusius⁹⁶.

Sielovada iš dekanato bažnyčių išsiskyrė dekanato centras – Simno bažnyčia. 1674 m. vizitatorius fiksuoja joje buvusį stebuklingąjį Švč. Mergelės Marijos paveikslą, gausiai lankomą tikinčiųjų⁹⁷. Klebonui liepta pasirūpinti, kad prie šio paveiksl

⁹³ 1669 m. vizitacija, l. 139v.

⁹⁴ Ten pat, l. 100v.

⁹⁵ Ten pat, l. 122.

⁹⁶ 1669 m. vizitacija, l. 94, 97–99v.

⁹⁷ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 82–83.

skambėtų muzika, kuri buvo tuometinių tikinčiųjų religinio ugdymo dalis. Kitas, kaip minėta, stebuklingasis Švč. Mergelės Marijos atvaizdas 1676 m. buvo dominikonų prižiūrimeje Seinų bažnyčioje.

Ypač prasta padėtis dekanate buvo su bažnytinėmis brolijomis. 1669 m. vizitacijoje jos iš viso neminimos. Galime numanyti, kad tokia brolija Simno parapijoje vis dėlto buvo, nes minimas dešinėje bažnyčios pusėje įrengtas Švč. Rožinio brolijos altorius⁹⁸. Brolijos suteikdavo galimybę visiems parapijiečiams, neišskiriant profesijos ar lyties, vienodomis teisėmis dalyvauti sielovadinio gyvenimo kūrime. Brolijų trūkumas rodė, kad gyventojai nepakankamai iniciatyviai buvo įsitraukę į Katalikų bažnyčios veiklą. J. Kurczewskio atliktoje 1674 m. vizitacijos santraukoje pažymėta, kad Simne ir Rudaminoje buvo Švč. Rožinio brolijos⁹⁹. Šias parapijas jau pasiekė XVII a. antrojoje pusėje itin išplitęs Švč. Mergelės Marijos kultas, Rožinio kalbėjimas jos garbei. Ši tendencija rodė, kad po karų atsigaunančiame dekanate palaipsniui išgyveno LDK būdingos religinio gyvenimo formos.

Nuo seno prie parapiinių bažnyčių buvo kuriamos mokyklos, kuriose visų pirma buvo mokoma tikėjimo tiesų, taip pat skaitymo, rašymo, skaičiavimo, liturginio giedojimo. Nors Simno parapijoje buvo mokyklos namelis (*domuncula*), tačiau 1669 m. mokykla neveikė. Vizitatorius liepė tą namelį suremontuoti ir pasamdyti mokyklos rektorių, gebantį giedoti chorą¹⁰⁰.

1669 m. veikiančios mokyklos buvo tik Balbieriškyje ir Lazdijuose. Balbieriškio mokykla neturėjo fundacijos, tačiau suaugęs mokytas vyras gyveno prie bažnyčios, jai patarnavo ir mokė vaikus¹⁰¹. Lazdijų parapiinė mokykla turėjo senas veiklos tradicijas. Tyrinėtojai mini ją egzistavus 1570 m.¹⁰² 1571 m. lapkričio 20 d. Lazdijų klebonas Stanislovas Timinskis teigė, kad šalia kitų klebonijos pastatų pastatė Lazdijuose mokyklą. Zigmantas III Vaza 1601 m. privilegijoje nurodė Lazdijų klebonui išlaikyti mokyklos rektorių bei kitus bažnyčios patarnautojus¹⁰³. 1669 m. mokykla buvo įsikūrusi mediniame name, jos rektorius Simonas Ivanovskis (*Iwanowski*) apie 20 vaikų mokė bažnytinių giesmių¹⁰⁴.

Veikiausiai tik laikinai 1669 m. neveikė mokykla Berznyke. Klebono duomenimis, mokykla dar neseniai veikė, mokyta giedoti ir rašto, tačiau sudegė jos pastatas bei pasitraukė rektorius. Vizitatorius liepė būtinai atgaivinti mokyklą, pasirūpinti rektoriumi,

⁹⁸ 1669 m. vizitacija, l. 104.

⁹⁹ J. K u r c z e w s k i, Vyskupo..., l. 82–84.

¹⁰⁰ 1669 m. vizitacija, l. 106v, 111v.

¹⁰¹ Ten pat, l. 94.

¹⁰² K. M i s i u s, R. Š i n k ū n a s, *Lietuvos...*, p. 464.

¹⁰³ Zigmanto III Vazos privilegija Lazdijų bažnyčiai, 1601 m. rugpjūčio 20 d., *MAB*, f. 43–204, Nr. 328, l. 282–283v.

¹⁰⁴ 1669 m. vizitacija, l. 119v.

kuris mokytojų tikėjimo pagrindų ir rašto, galėtų giedoti bažnyčioje¹⁰⁵. Punsko parapijoje 1669 m. bakalaurui fundacijos nebuvo, nebuvo mokyklos ir vaikai nebuvo mokomi, tačiau bent jau buvo mokytojas žmogus, kuris patarnaudavo bažnyčioje, taip padėdamas klebonui, ir vargonininkas, kuriam išlaikyti buvo paskirta trijų valakų dydžio fundacija¹⁰⁶. Seirijuose 1669 m. minimas tik namelis (*domuncula*) vaikams mokyti, nepateikiama jokių mokyklos veikimo požymių¹⁰⁷. 1669 m. apsilankęs Ūdrijoje vizitatorius paliepė įrengti mokyklą bažnytiniams poreikiams ir vaikų mokymui¹⁰⁸. Kitose parapijose arba konstatuojama, kad mokyklos nėra (Rudamina¹⁰⁹), arba dažniausiai apie ją iš viso neužsimenama. Taigi, 1669 m. vizitacijos duomenimis, bent septyniuose (daugiau nei pusėje) dekanato parapijose buvo požymių, kad veikė arba tam tikrais laikotarpiais XVII a. antrojoje pusėje galėjo veikti parapiinės mokyklos.

Vykdamas karitatyvinę veiklą, rūpinantis savo artimu, parapijose paprastai buvo kuriamos prieglaudos vargšams. Norėta, kad kiekviena parapija turėtų prieglaudą, tačiau jos buvo nedaugelyje vietovių. 1669 m. Simno prieglauda turėjo fundaciją (jos turinys nedetalizuotas), vargšai gyveno sename, apgriuvusiame name. Vizitatorius jiems liepė patarnauti bažnyčioje¹¹⁰. Lazdijuose geradaris Račkus (*Raczko*) vargšams paskyrė trečdalį pajamų nuo dviejų valakų žemės. Prieglaudos namelyje (*domuncula*) tuo metu gyveno 6 vargšai¹¹¹. Balbieriškyje namuką gyvenimui buvo pasistatę patys elgetos. Kiek jame gyveno žmonių, nedetalizuota, pažymėta, kad šie vargšai pragyveno vien iš išmaldos¹¹². Rudaminoje stovėjo susmukęs prieglaudos namelis, neminima, kad ten gyventų vargšai¹¹³. 1674 m. veikė prieglauda Leipalingyje¹¹⁴, kitų J. Kurczewskis santraukoje nemini.

* * *

Simno dekanatas kūrėsi miškingoje vietovėje, kurioje buvo didelis valdovo domenas. Katalikiškos parapijos čia pradėtos kurti vėlai, tik XVI a. Reformacijos epochoje galingiausia regiono giminė – Radvilos – tapo kalvinistais. XVI a. antrojoje pusėje kalvinistų ir katalikų poveikis gyventojams buvo apylygis.

¹⁰⁵ Ten pat, l. 133–133v.

¹⁰⁶ Ten pat, l. 124v.

¹⁰⁷ Ten pat, l. 138v.

¹⁰⁸ Ten pat, l. 103v.

¹⁰⁹ Ten pat, l. 117.

¹¹⁰ Ten pat, l. 106v, 111v.

¹¹¹ Ten pat, l. 119v.

¹¹² Ten pat, l. 94.

¹¹³ Ten pat, l. 117.

¹¹⁴ *Lietuvos sakralinės...*, kn. 3, p. 171.

Simno dekanato parapijų padėtis XVII a. vis dar buvo problemiška. Bažnyčios buvo neturtingos, trūko įtakingų fundatorių, didelės dalies bažnyčių koliautorius valdovas sulaukė mažai visuomenės paramos. Pagrindinės bajorų giminės, besirūpinusios Katalikų bažnyčios padėtimi, buvo Sapiegos, Gosevskiai ir juos pakeitę Čartoriskiai. Dekanate plytėjo didelės Radvilų valdos, buvo stipriai išitvirtinęs kalvinizmas. XVII a. vidurio karai sugriovė parapijų materialinį pagrindą, maždaug perpus sumažėjo jų ir taip nedidelės pajamos.

Pagrindinė Katalikų bažnyčios problema XVII a. buvo klebonų trūkumas. Nenorėta eiti klebonauti į neturtingas parapijas kalvinistiškų gyventojų apsuptyje. Kita problema buvo klebonų aplaidumas, nerezidavimas beneficijose. Todėl nemažai dekanato bažnyčių buvo apverktinos būklės, kiaurais stogais. Vizitatoriai baisėjosi prastai prižiūrimomis Simno ir Rudaminos bažnyčiomis, labai apleistomis Seirijų ir Šventežerio bažnyčiomis. Reikėjo remonto senai Berznyko bažnyčiai, o Meteliuose reikėjo naujos bažnyčios, nes Maskvos kariuomenei ją sudeginus ten stovėjo tik koplyčia.

Visos šios problemos sunkino sielovadą dekanate. Nepaisant sunkumų, dekanate minimi du stebuklingieji Švč. Mergelės Marijos atvaizdai (Seinuose ir Simne), rodantys pamaldumą Marijai. Simne ir Rudaminoje veikė Švč. Rožinio brolija. Dekanato sielovadai buvo svarbus Seinų dominikonų vienuolynas. Tikėjimo pagrindų parapijiečius mokiusios parapiinės mokyklos nepastoviai, tam tikrais laikotarpiais greičiausiai veikė Balbieriškyje, Lazdijuose, Simne, Berznyke, Seirijuose, galbūt Ūdrijoje, mokyta žmogus išlaikytas Punske. Priešlaudos minimos Simne, Lazdijuose, Balbieriškyje, Leipalingyje, galbūt kadaise veikė Rudaminoje.

MAKE-UP OF THE SIMNAS DEANERY IN THE SECOND HALF OF THE SEVENTEENTH CENTURY

Summary

VAIDA KAMUNTAVIČIENĖ

The Simnas deanery of Vilnius Diocese was formed in the mid-seventeenth century. The synod of 1669 convened by Vilnius Bishop Aleksandras Sapiega mentioned that the deanery in question consisted of thirteenth parishes: Rudamina, Lazdijai, Simnas, Balbieriškis, Ūdrija, Meteliai, Seirijai, Šventežeris, Leipalingis (Leipūnai), Veisiejai, Berznykas, Seinai and Punksas. Such structure of the deanery remained until the nineteenth century. From the early twentieth century three parishes of the old deanery, i.e. Punksas, Seinai and Berznykas, became a part of the state of Poland and the other parishes remained in the territory of Lithuania. The aim of this article is to describe the material and spiritual position of parishes of the Simnas deanery in the second half of the seventeenth century based on the materials from visitations of the deanery churches in 1669 and 1674.

The Simnas deanery was established in the highly forested and little settled location with a substantial domain of the ruler. The Catholic parishes appeared there rather late, only in the sixteenth century. During the Reformation the most influential family of the region, the Radvilos, became Calvinists. In the second half of the sixteenth century the influence of the Calvinists and Catholics on the residents was more or less the same.

The position of parishes at the Simnas deanery in the seventeenth century was still quite problematic. Churches were poor, influential supporters were scarce and the ruler as a patron of many churches received little support from the public. The major families of noblemen concerned with the position of Catholic churches were the Sapiegos, Gosevskiai and the Čartoriskiai (the latter replaced the Gosevskiai). The large estate of the Radvilos was situated in the deanery and the Calvinism was strongly-established. The mid-seventeenth century wars destroyed the material background of the parishes and nearly halved their already modest income.

The main problem of the Catholic Church in the seventeenth century was shortage of parish priests. They were unwilling to take such positions in poor parishes surrounded by Calvinist residents. Another problem was negligence of the existing parish priests and their failure to reside at benefices. As a result a number of churches of the deanery were in a deplorable state with leaking roofs. Visitors were appalled by the badly kept churches of Simnas and Rudamina, as well as by hopelessly untended churches of Seirijai and Šventežeris. The old church of Berznykas badly needed repairs and Meteliai needed a new church since after the Moscow's fire the location had only a chapel.

All those problems impeded pastoral counseling in the deanery. Despite those difficulties two miraculous paintings of Virgin Mary are mentioned in the deanery (in Seinai and Simnas) indicating devotion to Virgin Mary. Fellowship of Holy Rosary was active in Simnas and Rudamina. The Dominican monastery of Seinai was also highly significant in pastoral counseling of the deanery. The parish schools teaching parishioners the religion basics were open irregularly and in certain periods most probably functioned in Balbieriškis, Lazdijai, Simnas, Berznykas, Seirijai, maybe in Ūdrija, a learned person was maintained in Punkskas. Shelters/alms-houses were mentioned in Simnas, Lazdijai, Balbieriškis, Leipalingis, maybe at some point a similar institution was in Rudamina.

Gauta 2009 m. spalio mėn.

Vaida K a m u n t a v i č i e n ė – humanitarinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros docentė. Mokslinių interesų kryptis – Lietuvos katalikų bažnyčios ir visuomenės santykių istorija; LDK bajorijos politinė kultūra.

El. paštas: v.kamuntaviciene@hmf.vdu.lt